

KEDUDUKAN *DHAWI AL-ARHĀM* DI DALAM SISTEM PEMBAHAGIAN PUSAKA ISLAM: SATU SOROTAN DI NEGERI KEDAH DARUL AMAN¹

Prof. Madya Dr. Kamarudin B Ahmad
Amirudin Putera Zainol Abidin
Universiti Utara Malaysia

ABSTRAK

Kajian ini bertujuan mengenalpasti kedudukan dan kebolehterimaan dhawial-arhamdari aspek undang-undang bertulis dan tidak bertulis yang menjadi amalan di Kedah. Dhawi al-arham antara kerabat terdekat dan memiliki ikatan kekeluargaan yang jelas serta rapat dengan pewaris. Dhawial-arham adalah waris yang tidak diterima untuk mewarisi harta pusaka di dalam amalan semasa negeri ini. Namun terdapat beberapa negara menerima dhawial-arham dalam amalan pengurusan harta pusaka di negara mereka.

PENDAHULUAN

Kertas kerja ini melihat kedudukan *dhawi al-arham*² dalam pembahagian harta pusaka. Umumnya, Mahkamah Syariah berkuasa mengesahkan waris yang berhak dan kadar bahagian di dalam bentuk sivil faraid atau perakuan ahli waris. Umpamanya, Enakmen Mahkamah Syariah (Kedah Darul Aman) 2008 memperuntukkan bidang-kuasa untuk memutuskan isu-isu faraid tersebut. Persoalan *dhawi al-arham* wujud sejak zaman Rasulullah s.a.w lagi. Namun terdapat perselisihan ulama dalam mengkategorikan mereka sebagai waris atau bukan waris. Di Malaysia, peruntukan perundangan tidak pernah memberi hak mewarisi pusaka si mati kepada *dhawi al-arham*. Sedangkan di Indonesia, Mesir, India dan Pakistan *dhawi al-arham* diterima sebagai waris dan telah menjadi amalan serta dikanunkan.

Sejarah Ringkas Perkembangan Sistem Pusaka Di Malaysia

Secara jelasnya bentuk pembahagian pusaka berpandukan mazhab Syafie (Wan Mohd Shaghir, 2009) dan berkemungkinan perkembangannya bermula seiring dengan kedatangan Islam di Malaysia seawal kurun ke-12 atau ke-15 (Zainuddin, H.M, 1961). Perkembangan Islam tidak dapat dipisahkan dengan kedatangan ulama yang bermazhab Syafie. Mereka menasihati Sultan di dalam hal-hal perundangan Islam, dan kesannya mazhab Syafie merupakan pendapat utama dalam undang-undang bertulis negeri ini. Undang-undang Tubuh kerajaan Kedah Darul Aman sendiri (Nombor 32/1959 Seksyen 33 A) memperuntukkan bahawa Agama Islam Negeri ialah Agama Islam *Ahl al-Sunnah Wal Jama'ah* dan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Tunku Sultan sebagai Ketua Agama Islam Negeri.

---

¹Persidangan Antarabangsa Sains Sosial & Kemanusiaan (PASAK) kali ke 2, Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor, KUIS pada 26 & 27 April 2017.

²*Dhawi al-arham* antara kerabat terdekat dan memiliki ikatan kekeluargaan yang jelas serta rapat dengan pewaris. Contohnya, anak-anak kepada saudara perempuan, sama ada seibu-sebapa atau sebapa atau seibu yang dipanggil sebagai 'anak menakan', bapa kepada ibu yang dipanggil 'datuk', 'tok wan' dan sebagainya.

Enakmen yang terdapat³ secara jelas memperuntukan makna hukum syarak sebagai mengikut mana-mana perundangan mazhab-mazhab sama ada Syafie, Hanafi, Maliki atau Hanbali. Umpamanya peruntukan di dalam Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Kedah Darul Aman) 2008⁴ dan Enakmen Mahkamah Syariah (Kedah Darul Aman) 2008⁵.

Namun demikian peruntukan undang-undang meletakkan mazhab Syafie di hadapan berbanding mazhab-mazhab yang lain. Kesimpulannya peruntukan yang menyebut kedudukan mazhab-mazhab yang boleh diamalkan di Kedah adalah jelas dan tidak dipertikaikan. Namun secara hakikatnya, untuk menggunakan pendapat mazhab selain pendapat mazhab Syafie agak sukar dan terbatas termasuklah dalam persoalan hukum faraid.

Terdapat peruntukan umum berkaitan pemakaian hukum faraid dalam pembahagian pusaka yang menyatakan bahawa “fatwa-fatwa boleh diminta apabila perlu daripada pihak-pihak tertentu untuk menentukan status agama dan undang-undang peribadi yang dipakai terhadap penurunan harta pusaka si mati”. Cara pembahagian harta pusaka orang Islam hendaklah mengikut hukum syarak (faraid) dan Mahkamah Syariah masih dikehendaki membantu urusan pembahagian harta tersebut.

Manakala Amanah Raya Berhad⁶ pula bertanggungjawab menguruskan pembahagian harta pusaka ringkas⁷. Permohonan untuk penyelesaian dan pembahagian harta pusaka ringkas hendaklah dibuat melalui Pegawai Pentadbir Pusaka (Pegawai Perbadanan Amanah Raya Berhad) menurut peruntukan seksyen 17 Akta Perbadanan Amanah Raya 1995.

Secara ringkasnyapula, bagi mentadbir dan melaksanakan undang-undang Islam atau hukum syarak seperti yang diperuntukkan dalam Perlembagaan Persekutuan kepada Kerajaan-kerajaan Negeri, maka negeri-negeri wajib menubuhkan Mahkamah Syariah yang diletakkan di bawah tanggungjawab negeri-negeri dan mempunyai bidang-kuasa hanya kepada orang-orang Islam sahaja terutamanya dalam hal yang berkaitan dengan hukum syarak atau undang-undang diri orang-orang Islam seperti dijelaskan dalam senarai 2(1), Jadul ke-9 Perlembagaan Persekutuan (Mohd Zamro & Mohd Ridzuan, 2006). Dalam pentadbiran dan penyelesaian kes-kes pusaka orang Islam, Mahkamah Syariah hanya diberi kuasa memperaku dan mengesahkan bahagian-bahagian yang akan diperolehi oleh

---

³ Empat enakmen tersebut adalah Enakmen Undang-undang Pentadbiran Agama Islam (Kedah Darul Aman) 2008, Enakmen Mahkamah Syariah (Kedah Darul Aman) 2008, Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008 dan Enakmen Mufti (Kedah Darul Aman) 2008.

⁴ Seksyen 2(1) Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam (Kedah Darul Aman) 2008 menyatakan “Dalam Enakmen ini, melainkan jika konteksnya menghendaki makna yang lain – “Hukum Syarak” sertinya Hukum Syarak mengikut Mazhab Syafie, atau mengikut mana-mana satu Mazhab Hanafi, Maliki atau Hanbali”.

⁵ Seksyen 2(1) Enakmen Mahkamah Syariah (Kedah Darul Aman) 2008 menyatakan “Dalam Enakmen ini, melainkan jika konteksnya menghendaki makna yang lain – “Hukum Syarak” ertinya Hukum Syarak mengikut Mazhab Syafie, atau mengikut mana-mana satu Mazhab Hanafi, Maliki atau Hanbali”, dan seksyen 23 Enakmen Mahkamah Syariah (Kedah Darul Aman) 2008 menyatakan “

⁶ Amanah Raya Berhad adalah sebuah syarikat amanah yang ditubuhkan di bawah Akta Perbadanan Amanah Raya 1995 (Akta 532) dan dikorporatkan di bawah Akta Syarikat 1965. Amanah Raya Berhad beroperasi sebagai sebuah syarikat pada 1hb. Ogos 1995 selepas ia dikorporatkan. Sebelum itu, Amanah Raya Berhad merupakan sebuah jabatan kerajaan yang dikenali sebagai Jabatan Pemegang Amanah Raya dan Pegawai Pentadbir Pusaka Malaysia yang telah wujud sejak tahun 1921.

⁷ Harta pusaka ringkas ialah harta pusaka tanpa wasiat yang jumlah nilainya tidak melebihi RM600,000.00 yang terdiri daripada harta alih sahaja.

waris-waris (benefisiari-benefisiari) dalam bentuk 'Sijil Faraid' atau 'Perakuan Ahli Waris' sahaja.

Mahkamah Syariah bertindak di dalam ruang bidang kuasanya sama ada melalui peruntukan Persekutuan atau Negeri. Bidang kuasa Mal Mahkamah Syariah telah diperuntukkan secara umum dalam Senarai 2(1) Jadual ke-9 – Senarai Negeri, Perlembagaan Persekutuan Malaysia, manakala perinciannya diperuntukkan di peringkat negeri di mana bidang kuasa Mal Mahkamah Syariah tertakluk kepada peruntukan-peruntukan Enakmen Mahkamah Syariah (Kedah Darul Aman) 2008 menurut seksyen 6, 13(3)(b) dan 18.

Berdasarkan peruntukan-peruntukan di atas, jelaslah bahawa Mahkamah Syariah negeri-negeri mempunyai bidang kuasa Mal mengenai perkara-perkara yang telah dinyatakan di bawah Enakmen Mahkamah Syariah (Kedah Darul Aman) 2008. Ini termasuklah bidang kuasa pembahagian dan perwarisan harta pusaka sama ada mengandungi wasiat dan tak berwasiat serta penentuan orang yang berhak kepada bahagian harta pusaka seseorang si mati Islam atau bahagian-bahagian yang kepadanya orang-orang itu masing-masing berhak.

Dhawi al-Arham

'*Al-Arham*' (الأرحام) adalah bentuk jama^c dari kata '*rahmun*' (رحم) bererti '*tempat pembentukan / menyimpan janin dalam perut ibu*', kemudian dikembangkan menjadi maksud 'kerabat', sama ada dari pihak bapa ataupun dari pihak ibu. Pengertian ini disandarkan dengan adanya rahim yang menyatukan asal usul mereka, jadi dengan demikian lafaz '*al-arham*' tersebut secara umum digunakan dengan makna 'kerabat', baik dalam bahasa Arab ataupun dalam istilah syariat Islam (Al-Sabuni, 1996). Allah S.W.T berfirman yang bermaksud,

"...Dan bertakwalah kepada Allah yang kamu selalu meminta dengan menyebut-nyebut nama-Nya, serta peliharalah hubungan (silat'ur-rahim) kaum kerabat; kerana sesungguhnya Allah sentiasa memerhati (mengawasi) kamu "

(Surah Al-Nisaa' 4: 1)

Dan firman Allah S.W.T yang bermaksud,

"(Kalau kamu tidak mematuhi perintah) maka tidakkah kamu harus dibimbang dan dikhuatirkan – jika kamu dapat memegang kuasa – kamu akan melakukan kerosakan di muka bumi, dan memutuskan hubungan silat-ur-rahim dengan kaum kerabat?"

(Surah Muhammad 47:22)

Dan Rasulullah s.a.w telah bersabda yang bermaksud,

"Barangsiapa yang berkehendak untuk dilapangkan rezekinya dan ditanggihkan ajalnya, maka hendaklah ia menyambung silat'ur-rahmi"

(Riwayat Bukhari, Muslim dan lainnya).

Dhawial-arham dalam istilah fuqaha adalah kerabat si mati yang tidak mempunyai bahagian atau hak waris yang tertentu, maksudnya mereka yang tidak termasuk di dalam golongan *ashab al-furuddan ashab al-'asabah*. Golongan ini jika dibenarkan mengambil pusaka, maka mereka adalah waris yang terakhir sekali, setelah tidak ada lagi waris *ashab al-furud* dan *ashab al-'asabah* kecuali suami atau isteri yang tidak boleh menghalang *dhawial-arham* mengambil pusaka.

Abdul Rashid(1997) menyatakan jangan menganggap bahawa dengan melihat kedudukan mereka yang terkemudian sekali dalam susunan keutamaan waris-waris, maka mereka mempunyai perhubungan yang lebih jauh dari ahli-ahli waris lainnya. *Dhawial-arham* adalah waris yang mempunyai talian kekerabatan dengan si mati, namun mereka tidak mewarisi pusaka secara *fardu* atau secara *'asabah*, misalnya ibu saudara (saudara perempuan sebelah bapa atau ibu), bapa saudara (saudara lelaki sebelah ibu), anak lelaki kepada saudara perempuan, cucu lelaki dari keturunan anak perempuan dan sebagainya (Al-Sabuni, 1996)

Perbezaan Pendapat Perwarisan *Dhawi al-Arham*

Golongan pertama⁸ berpendapat *dhawial-arham* tidak berhak mendapat pusaka dan menegaskan apabila tidak ada *ashab al-furuddan ashab al-'asabah*, maka harta pusaka diberikan kepada Baitul Mal untuk kemaslahatan masyarakat Islam umumnya (Al-Sabuni, 1996), meskipun si mati mempunyai ramai waris dari kalangan *dhawial-arham* (Abdul Kadir, 1983).

Amalan di Malaysia ketika ini berpihak kepada pendapat ini, ertinya waris *dhawial-arham* tidak mendapat apa-apa daripada harta pusaka walaupun mereka sangat hampir dengan si mati, sebaliknya harta tersebut dikembalikan kepada Baitul Mal (Wan Abdul Halim, 2006). Hujah mereka ialah

1. Asas utama hukum faraid adalah berdasarkan nas yang *qat'i* dari al-Qur'an atau al-Sunnah, namun di dalam perkara ini tidak ada nas yang kuat yang menyatakan *dhawial-arham* berhak mendapat pusaka.
2. 'Arif Khalil (1992) menyatakan berdasarkan hadis Rasulullah s.a.w yang dikeluarkan oleh 'Ali bin 'Umar al-Daraqutni menyatakan;⁹

“Sesungguhnya Rasulullah s.a.w. ketika ditanya tentang hak mempusakai (saudara perempuan dari sebelah bapa ataupun dari sebelah ibu), baginda bersabda; sesungguhnya (malaikat) Jibril telah memberitahu kepadaku bahawa kedua-duanya tidak berhak menerima pusaka sedikit pun”

Adalah jelas bahawa saudara perempuan dari sebelah bapa ataupun dari sebelah ibu adalah *dhawial-arham* yang sangat dekat darjat kekerabatan dengan si mati jika dibandingkan dengan kerabat selainnya. Oleh yang demikian, jika kedua-duanya tidak berhak untuk menerima pusaka, kerabat lain dari *dhawial-arham* adalah lebih lagi

---

⁸ Pendapat ini adalah pendapat-pendapat Abu Bakar al-Siddiq, 'Uthman 'Affan, Zaid Bin Thabit, Sufyan al-Thauri, al-Zuhri, al-Auza'i, Daud, Abu Thaur, Ibn Jarir al-Tabari, fuqaha Hijaz dan adalah juga pendapat Imam Syafie, Imam Malik dan Ibn Hazam al-Zahiri (Abdul Rashid, 1997).

kerana tidak mungkin diberikan hak menerima pusaka kepada kerabat lain tersebut sedangkan ibu saudara tidak memperolehinya.

3. Harta pusaka apabila ternyata tidak ada waris hendaklah diserahkan kepada Baitul Mal demi kemaslahatan umum. Sekiranya diserahkan kepada *dhawi al-arham*, maka faedah dan kegunaannya adalah terhad, sedangkan dalam kaedah fiqh kemaslahatan umum lebih utama berbanding kemaslahatan peribadi. Oleh itu Baitul Mal lebih utama untuk memperolehi harta pusaka berbanding *dhawi al-arham* (Al-Sabuni, 1996).

Golongan kedua¹⁰ pula berpendapat *dhawial-arham* boleh menjadi waris sekiranya tidak ada *ashab al-furud* dan *ashab al-'asabah* termasuklah dalam keadaan waris hanyalah suami atau isteri sahaja (Abdul Kadir, 1983). *Dhawial-arham* adalah lebih berhak untuk menerima pusaka dari Baitul Mal kerana mereka memiliki kekerabatan dengan si mati dan lebih diutamakan untuk menerima pusaka tersebut (Al-Sabuni, 1996).

Al-Muzani dan Ibn Syuraih dari fuqaha mazhab Syafie turut berpendapat harta pusaka hendaklah diwariskan kepada *dhawial-arham* berbanding Baitul Mal dengan hujah apabila Baitul Mal tidak teratur kerana pemerintah tidak adil atau tidak ada keahlian atau tidak ada, maka ketika ketiadaan waris-waris hendaklah diberikan harta pusaka itu kepada *dhawial-arham* (Abdul Kadir, 1983).

Pandangan ini telah juga diterima oleh fuqaha mazhab Maliki kebelakangan dan mereka juga membolehkan *dhawial-arham* mewarisi harta pusaka. Peruntukan secara undang-undang telah diterapkan dalam Undang-undang Pusaka Mesir 1943, Fasal 31 di mana dinyatakan bahawa apabila tidak ada lagi *ashab al-furud* dan *ashab al-'asabah*, maka harta peninggalan atau bakinya diberikan kepada *dhawial-arham* mengikut susunan keutamaannya. Demikian juga terdapat dalam Undang-undang Perseorangan Syria 1953 Fasal 2888, keputusan-keputusan mahkamah di Indo-Pakistan¹¹ dan lain-lain lagi (Abdul Rashid, 1997).

Golongan ini berhujah dengan al-Qur'an, al-Sunnah dan logik akal antaranya;

1. Al-Qur'an menyatakan dalam surah al-Anfaal yang bermaksud;

"Dan orang-orang yang beriman sesudah itu, kemudian mereka berhijrah dan berjihad bersama-sama kamu, maka adalah mereka dari golongan kamu. Dalam pada itu, orang-orang yang mempunyai pertalian kerabat, setengahnya lebih berhak atas setengahnya yang (lain, yakni mereka lebih berhak dari orang lain, dalam perkara bantu-membantu, dan perkara mewarisi atau diwarisi harta bendanya) menurut (hukum) Kitab Allah, sesungguhnya Allah Maha Mengetahui akan tiap-tiap sesuatu"

(Surah Al-Anfaal 8:75)

---

¹⁰Pendapat ini adalah pendapat-pendapat 'Ali, 'Umar, 'Abdullah bin Mas'ud, Abu Darda', Mu'az bin Jabal, 'Abdullah bin 'Abbas, Mujahid, Akramah, al-Hasan, Qatadah, Syuraih, 'Ata' Taus, Alqamah, al-Sa'bi, Masruq, al-Nakha'i, al-Thauri dan lain-lain fuqaha Kufah dan ianya adalah pendapat Imam Abu Hanifah, sahabat-sahabatnya dan Ahmad bin Hanbal (Ibn Qudamah, t.t & Ibn Rusyd, 1981 & Ibn Kathir, t.t).

¹¹Lihat kes Umar Din lwn. Muhammad Bakhsh 77 PLR 1984/27 PR 1984.

Dalil ini menunjukkan para kerabat secara umumnya lebih berhak untuk menerima harta pusaka di samping waris-waris yang lain termasuklah Baitul Mal. Lafaz *'ulul arham'* yang bererti 'kerabat' adalah umum kerana termasuklah *ashab al-furuddan* *ashab al-'asabah* atau selain dari kedua-duanya dari kalangan kerabat. Lafaz tersebut turut merangkumi para kerabat yang mempunyai hubungan rahim atau hubungan darah. Ayat tersebut seolah-olah menyatakan kerabat adalah 'sesiapa pun mereka' sama ada *ashab al-furuddan* *ashab al-'asabah* atau selain dari kedua-duanya dan merekalah yang lebih berhak untuk menerima pusaka berbanding yang bukan kerabat.

Apabila si mati yang mempunyai kerabat meninggalkan harta pusaka makaharta pusaka itu wajar diberikan kepada mereka dengan tidak mendahulukan orang lain. Atas dasar inilah kerabat si mati lebih berhak untuk menerima pusaka berbanding Baitul Mal (Al-Sabuni, 1996). Ayat ini tidaklah pula bertentangan dengan ayat pusaka yang merupakan ayat khas yang menetapkan golongan-golongan waris dan kadar bahagian pusaka mereka dengan jelas (Abdul Rashid, 1997).

2. Hal ini juga berdasarkan firman-Nya dalam surah al-Nisaa' yang bermaksud,

"Orang-orang lelaki ada bahagian pusaka dari peninggalan ibu bapa dan kerabat, dan orang-orang perempuan pula ada bahagian pusaka dari peninggalan ibu bapa dan kerabat, sama ada sedikit atau banyak; iaitu bahagian yang telah diwajibkan (dan ditentukan oleh Allah)"

(Al-Nisaa' 4:7)

Melalui ayat ini Allah S.W.T menyatakan lelaki dan perempuan berhak untuk menerima pusaka yang ditinggalkan oleh kerabatnya sama ada sedikit atau banyak dan telah disepakati oleh jumah ulama bahawa yang dimaksud dengan *dhawial-arham* adalah para kerabat, oleh yang demikian *dhawial-arham* berhak untuk menerima pusaka. Majoriti ulama menyatakan ayat di atas bertujuan *menasakhkan* amalan kebiasaan pada zaman awal Islam yang mengamalkan prinsip pusaka mempusakai secara persaudaraan, tolong menolong dan penghijrahan. Dengan turunnya ayat ini, prinsip pusaka mempusakai hanyalah di antara para kerabat, oleh itu para kerabatlah termasuklah *dhawial-arham* paling berhak untuk menerima harta pusaka si mati (Al-Sabuni, 1996).

3. Manakala dalil dari hadis adalah seperti yang sebut di dalam sebuah riwayat mahsyur yang bermaksud,

"Ketika Thabit bin al-Dahdah meninggal dunia, maka Rasulullah s.a.w. bertanya kepada Qais bin Ashim, "Apakah engkau mengetahui nasab orang ini? Qais menjawab; "Yang kami ketahui orang itu dikenali sebagai terasing nasabnya dan kami tidak mengetahui kerabatnya kecuali hanya anak lelaki dari saudara perempuannya (iaitu Abu Lubanah bin 'Abdul Munzir). Kemudian Rasulullah s.s.w. pun memberikan pusaka (Thabit) kepadanya (Abu Lubanah bin 'Abdul Munzir)".

Anak lelaki kepada saudara perempuan merupakan *dhawial-arham* dan bukan dari *ashab al-furuddanashab al-'asabah*. Dengan pemberian oleh Rasulullah s.a.w telah menunjukkan bahawa para kerabat dari *dhawi al-arham* berhak menerima pusaka apabila si mati tidak mempunyai *ashab al-furuddanashab al-'asabah*.

4. Bahawa Abu 'Ubaidah al-Jarrah pernah mengajukan persoalan kepada 'Umar al-Khattab r.a. berkaitan Sahal bin Hunaif yang telah meninggal dunia sedangkan Sahal tidak mempunyai kerabat kecuali hanya bapa saudaranya iaitu saudara lelaki kepada ibunya. 'Umar memerintahkan Abu 'Ubaidah untuk memberikan harta peninggalan Sahal kepada bapa saudaranya berdasarkan hadis Nabi s.a.w yang bermaksud,

“Dari Abu Umamah bin Sahal r.a, beliau berkata; ‘Umar mengutus surat kepada Abu ‘Ubaidah r.a, bahawasanya Rasulullah s.a.w bersabda; Allah dan Rasul-Nya adalah tuan bagi orang yang tidak bertuan, dan saudara lelaki (sebelah) ibu itu adalah ahli waris bagi orang yang tidak ada ahli warisnya. Diriwayatkan oleh Ahmad dan Imam yang empat kecuali Abu Daud dan disahkan oleh Tirmizi dan Ibnu Hibban”

(Al-Faqa, t.th)

Kisah ini adalah dari apa yang diungkapkan oleh 'Umar daripada sabda Rasulullah s.a.w dan merupakan dalil yang kuat bahawa *dhawial-arham* lebih berhak menerima harta pusaka si mati berbanding Baitul Mal. Sekiranya Baitul Mal lebih berhak untuk memperolehi pusaka si mati yang tidak mempunyai waris dari *ashab al-furud* atau *ashab al-'asabah*nya, maka tentulah 'Umar bin al-Khattab tidak akan memerintahkan Abu 'Ubaidah al-Jarrah r.a. untuk memberikan pusaka kepada bapa saudara Sahal tersebut. Ini kerana 'Umar bin al-Khattab r.a adalah seorang khalifah Islam yang sangat terkenal mengutamakan kepentingan umum daripada kepentingan peribadi.

4. Manakala dalil logik adalah *dhawi al-arham* lebih berhak untuk menerima pusaka daripada Baitul Mal dengan alasan ikatan di antara Baitul Mal dan si mati hanya dari satu arah iaitu ikatan Islam kerana si mati itu seorang muslim. Ini berbeza dengan seseorang yang memiliki hubungan kekerabatan (*dhawi al-arham*) dengan si mati yang mempunyai dua ikatan iaitu ikatan Islam dan ikatan rahim.

Kaedah Pembahagian Pusaka *Dhawi al-Arham*

Para fuqaha berbeza pendapat mengenai kaedah dan tatacara *dhawial-arham* menerima pusaka. Terdapat tiga pendapat iaitu pendapat *ahl al-rahmi* (أهل الرحم), pendapat *ahl al-tanzil* (أهل التنزيل) dan pendapat *ahl al-qarabah* (أهل القرابة).

(a) Pendapat *ahl al-rahmi* (أهل الرحم)

Menurut pendapat ini, dasar pembahagian pusaka yang berlaku di kalangan adalah semata-mata atas perhubungan darah (rahim). Oleh itu, pembahagian kepada *dhawial-arham* seperti di antara anak perempuan kepada anak perempuan kepada ibu saudara atau anak perempuan kepada saudara lelaki dan ibu saudara atau sebagainya lagi adalah dilakukan secara sama banyak sama ada mereka itu lelaki atau perempuan, sama ada jauh atau dekat kepada si mati (Ibrahim al-Bajuri, t.t). Pendapat ini dikemukakan oleh Hasan

Bin Maisar dan Nuh Bin Dharah, bagaimanapun pendapat ini tidak diterima oleh fuqaha lainnya kerana jelas ianya tidak logik dan menyalahi ruh faraid (Abdul Rashid, 1997).

(b) Pendapat *ahl al-tanzil*(أهل التنزيل)

Pendapat ini juga dikenali sebagai “penggantian waris” iaitu ahli-ahli waris dari *ashab al-furuddanashab al-‘asabah* menjadi perantara atau penghubung kepada *dhawial-arham* dengan si mati seolah-olahnya ahli-ahli waris tersebut masih hidup dan boleh menerima bahagian hartanya (Ibn Rusyd, 1981). Pendapat ini meletakkan *dhawial-arham* di kedudukan induk waris asal dengan tidak mengambilkira bilangan waris yang masih hidup tetapi dengan melihat kepada siapa (waris) yang lebih dekat dengan *ashab al-furuddanashab al-‘asabah* seterusnya harta pusaka diberikan kepada waris yang lebih dekat dengan induknya (Al-Sabuni, 1996).

Pendapat ini merupakan pendapat ‘Ali, ‘Umar, ‘Abdullah bin Mas’ud, Alqamah, Masruq, al-Nakha’i, Syarik, Ibn Abi Laila, dan al-Thauri (Ibn Qudamah, t.t) dan kemudiannya menjadi pegangan fuqaha mazhab Syafie, Hanbali dan Maliki iaitu setelah fuqahnya menerima golongan *dhawial-arham* sebagai waris (Abdul Rashid, 1997).

Ibn Mas’ud r.a kemudiannya telah membahagikan pusaka dengan kadarsetengah bahagian untuk anak perempuan kepada anak perempuan dan setengah bahagian lagi kepada anak perempuan kepada saudara perempuan seibu sebapa. Pendapat ini menyatakan bahawa hadis Rasulullah s.a.w. dan keputusan oleh Ibn Mas’ud r.a menunjukkan kuatnya pendapat mereka ini (Al-Sabuni, 1996).

Disamping itu dasar yang menjadi pegangan segolongan fuqaha dalam mengemukakan pendapat ini adalah dalam soal pembahagian pusaka, seseorang itu tidaklah boleh berpandukan kepada pertimbangan akal semata-mata kerana dalam hal ini tidak terdapat sebarang nas atau ijma’ yang boleh dijadikan pegangan, maka jalan yang terbuka dalam persoalan ini ialah dengan berpandukan ketetapan-ketetapan faraid ahli-ahli waris biasa yang menjadi penghubung kepada *dhawial-arham* berkenaan. Sebagai contoh anak perempuan kepada anak perempuan akan mengambil tempat sebagai anak perempuan dan menerima bahagian faraidnya, anak lelaki kepada anak lelaki akan mengambil tempat sebagai anak lelaki dan anak perempuan kepada anak perempuan kepada anak lelaki akan mengambil tempat sebagai cucu perempuan kepada anak perempuan. *Dhawial-arham* hanya berhak mengambil tempat ahli waris induk asal yang terdekat kepadanya menurut susunan keutamaan masing-masing

(c) Pendapat *ahl al-qarabah*(أهل القرابة)

Menurut pendapat ini pewarisan di kalangan *dhawial-arham* hendaklah berdasarkan kedekatan waris-waris berkenaan kepada si mati iaitu sama ada di segi pihak (*jihat*), tingkatan atau kekuatan perhubungan darah (*qarabah*) sepertimana berlaku dalam prinsip ‘*asabah* (Ibrahim al-Bajuri, t.t.). Pendapat ini juga dikenali dengan pendapat ‘*qarabah*’ dan ianya diikuti oleh mazhab Hanafi¹². Pendapat ini merupakan pendapat paling terkemuka dan merupakan pendapat ‘Ali Abi Thalib r.a. (Al-Sabuni, 1996).

---

¹² Undang-undang Pusaka Mesir 1943:77 mulai Fasal 31 hingga Fasal 38, pembahagian dilakukan menurut pendapat *qarabah*, khasnya cara penyelesaian Abu Yusuf yang dianggap lebih praktikal (Abdul Rashid, 1997).

Dalam membicarakan pelaksanaan pendapat ini, pertamanya perlu mengetahui apa yang dikatakan peraturan tentang pendindingan ahli-ahli waris dan setelah itu bolehlah memperkatakan peraturan tentang pembahagian harta. Menurut peraturan pendindingan yang berlaku dalam pendapat ini ialah ahli-ahli waris akan ditentukan keutamaannya berdasarkan peraturan “*al-Ja’biri*” yang berlaku kepada golongan ‘*asabah*. Keutamaan-keutamaan waris yang dimaksudkan itu ialah keutamaan pihak, keutamaan tingkatan dan kekuatan perhubungan darah (Abdul Rashid, 1997).

Al-Sabuni (1996) menyatakan penentuan keutamaan menurut pendapat ini adalah secara membahagikan waris *dhawial-arham* kepada asnaf-asnaf sama seperti mana di dalam kaedah pelaksanaan pembahagian pusaka untuk *ashab al-‘asabah* iaitu dengan berdasarkan darjat kekerabatan dengan si mati kemudian berdasarkan kekuatan kekerabatan tersebut dengan si mati. Kaedah perlaksanaannya tetap mematuhi kaedah umum pembahagian pusaka iaitu bahagian lelaki adalah dua kali bahagian perempuan.

Menurut pendapat ini waris *dhawial-arham* dibahagikan kepada empat asnaf, kemudian setiap asnaf tersebut mempunyai cabang-cabangnya dan keadaan-keadaannya yang tersendiri. Asnaf-asnaf tersebut adalah, pertama; waris *dhawial-arham* yang dinasabkan kepada si mati¹³, kedua; waris *dhawial-arham* yang mana si mati dinasabkan kepada mereka¹⁴, ketiga; waris *dhawial-arham* yang dinasabkan kepada ibu dan bapa si mati¹⁵, dan keempat; waris *dhawial-arham* yang dinasabkan kepada datuk dan nenek si mati atau datuk dan nenek si mati sebelah ibu dan bapa si mati¹⁶.

Selanjutnya al-Sabuni (1996) menyatakan kaedah untuk memperincikan kedudukan keutamaan tersebut adalah waris *dhawial-arham* (sama ada lelaki ataupun perempuan)

---

¹³ Waris *dhawial-arham* yang dinasabkan kepada si mati adalah, pertama; anak-anak kepada anak perempuan si mati dan ke bawah sama ada lelaki atau perempuan, dan kedua; anak-anak kepada anak perempuan kepada anak lelaki si mati dan ke bawah sama ada lelaki atau perempuan.

¹⁴ Waris *dhawial-arham* yang mana si mati dinasabkan kepada mereka adalah, pertama; datuk yang bukan sahah dan ke atas seperti bapa kepada ibu dan bapa kepada bapa kepada ibu, dan kedua; nenek yang bukan sahah dan ke atas seperti ibu kepada bapa kepada ibu dan ibu kepada ibu kepada bapa kepada ibu.

¹⁵ Waris *dhawial-arham* yang dinasabkan kepada ibu dan bapa si mati adalah, pertama; anak-anak saudara perempuan seibu sebapa atau sebapa atau seibu, sama ada lelaki atau perempuan, kedua; anak perempuan kepada saudara lelaki seibu sebapa atau sebapa atau seibu dan anak perempuan kepada anak lelaki mereka dan ke bawah, dan ketiga; anak lelaki kepada saudara lelaki seibu dan anak-anak mereka dan ke bawah seperti anak lelaki kepada saudara lelaki seibu atau anak lelaki kepada anak lelaki kepada saudara lelaki seibu atau anak perempuan kepada anak lelaki kepada saudara lelaki seibu.

¹⁶ Waris *dhawial-arham* yang dinasabkan kepada datuk dan nenek si mati atau datuk dan nenek si mati sebelah ibu dan bapa si mati adalah, *pertama*; ibu saudara (saudara perempuan kepada bapa) kepada si mati sama ada seibu sebapa atau sebapa atau seibu, kemudian bapa saudara (saudara lelaki kepada ibu) si mati, ibu saudara (saudara perempuan kepada ibu) dan bapa saudara kepada ibu (saudara lelaki kepada bapa kepada ibu) yang seibu, *kedua*; anak lelaki atau perempuan kepada ibu saudara (saudara perempuan kepada bapa), anak-anak kepada bapa saudara (saudara lelaki kepada ibu), anak-anak kepada ibu saudara (saudara perempuan kepada ibu), anak-anak bapa saudara (saudara lelaki kepada bapa) yang seibu dan ke bawah, *ketiga*; ibu saudara kepada bapa si mati sama ada seibu sebapa atau sebapa atau seibu, begitu juga bapa saudara dan ibu saudara (bapa saudara dan ibu saudara kepada bapa), begitu juga bapa saudara (saudara lelaki kepada bapa) kepada seibu (merangkumi semua bapa saudara dan ibu saudara kepada ibu sama ada seibu sebapa atau sebapa), *keempat*; semua anak-anak dan keketurunan di atas (pertama, kedua dan ketiga) dan ke bawah seperti anak lelaki dan anak perempuan ibu saudara kepada bapa dan sebagainya, *kelima*; bapa saudara kepada bapa kepada bapa si mati yang seibu dan bapa saudara nenek, bapa saudara dan ibu saudara kepada bapa dan ibu saudara kepada ibu dari sebelah datuk atau nenek, dan *keenam*; semua anak-anak dan keketurunan di atas (kelima) dan ke bawah.

apabila seorang diri menjadi ahli waris, maka dia akan menerima seluruh harta si mati sedangkan jika dia ada bersama dengan salah satu dari suami atau isteri, maka ia akan menerima bakinya.

Sekiranya bersama dengan ahli waris *dhawial-arham* yang lain, maka pembahagiannya seperti berikut; pertama; mengutamakan dekatnya darjat kekerabatan, kedua; apabila ada persamaan di dalam dekatnya darjat kekerabatan, maka yang lebih berhak untuk diutamakan adalah waris yang paling dekat dengan si mati yang disandarkan kepada *ashab al-furud* atau *ashab al-'asabah*, ketiga; apabila darjat dan dekatnya waris kepada si mati adalah sama, maka harus diutamakan mana yang lebih kuat darjat kekerabatannya, dan keempat; apabila dalam suatu keadaan berlaku persamaan kekuatan kekerabatan, maka pembahagiannya dilakukan secara sama-rata yang bermakna semua ahli waris dari *dhawial-arham* berhak menerima bahagian.

Peringkat inilah yang menentukan keutamaan seseorang waris dan dengan itu boleh melindungi waris lainnya dengan melihat keutamaannya dalam susunan pihak tersebut. Prinsip keutamaan dalam tingkatan hanya berlaku setelah ditentukan pihak waris-waris berkenaan. Apabila semuanya tergolong dalam pihak yang sama, masing-masing kemudiannya akan ditentukan berdasarkan peraturan keutamaan tingkatan iaitu mana-mana waris yang terdekat kepada si mati akan mengeluarkan yang lebih jauh.

Peraturan ini berlaku secara mutlak iaitu tanpa mengira sama ada waris itu lelaki atau perempuan atau sama ada ianya berhubungan melalui sebelah bapa atau ibu (Abdul Rashid, 1997). Umpamanya, anak perempuan kepada anak perempuan akan mengeluarkan anak lelaki kepada anak perempuan kepada anak lelaki, ibu saudara akan mengeluarkan sepupu, anak perempuan kepada saudara perempuan seibu akan mengeluarkan anak perempuan kepada anak lelaki saudara lelaki seibu sebapa dan ibu saudara sebelah ibu akan mengeluarkan anak perempuan kepada saudara sebelah bapa.

Peraturan kekuatan hubungan darah bergantung kepada sama ada kedua-dua peraturan keutamaan waris di atas telah disempurnakan atau belum. Jika ianya telah dipenuhi iaitu semuanya waris berada dalam susunan pihak dan tingkatan yang sama, maka keutamaannya dalam pembahagian harta akan seterusnya ditentukan oleh peraturan kekuatan perhubungan darah iaitu:

- a) Ahli-ahli waris seibu sebapa adalah lebih kuat hubungannya dengan si mati dari ahli-ahli waris sebapa dan yang sebapa adalah lebih kuat dari yang seibu¹⁷.
- b) Ahli-ahli waris yang berhubung langsung dengan si mati melalui waris biasa dari *ashab al-furud* atau *ashab al-'asabah* akan mengeluarkan waris-waris lain¹⁸.

---

¹⁷ Abu Yusof dan Muhammad al-Syaibani berselisih pendapat dalam soal pembahagian kepada keketurunan waris sisi yang seibu, kerana Abu Yusof berpendapat bahawa keketurunan kepada waris biasa seibu seperti anak perempuan dan anak lelaki kepada saudara lelaki seibu hendaklah diberikan dua bahagian untuk anak perempuan sedangkan al-Syaibani memberikan secara sama-rata kerana orang tua mereka juga dibahagikan sama rata (al-Bajuri, t.t.), umpamanya, anak perempuan kepada anak lelaki saudara lelaki seibu sebapa akan mengeluarkan anak perempuan kepada anak lelaki saudara lelaki sebapa akan mengeluarkan anak perempuan kepada saudara lelaki seibu.

¹⁸ Umpamanya, anak perempuan kepada anak perempuan kepada anak perempuan akan dikeluarkan oleh anak perempuan kepada anak perempuan kepada anak lelaki.

- c) Apabila ahli-ahli waris sama tingkatannya tetapi sesetengahnya berhubung langsung dengan waris *fardu* dan sesetengahnya berhubung dengan waris '*asabah*, maka yang terkuat perhubungan darahnya akan mewarisi¹⁹.
- d) Apabila ahli-ahli waris sama tingkatan dan kekuatan perhubungan darah, maka pembahagian dilakukan dengan memberikan dua bahagian kepada lelaki dan satu bahagian kepada perempuan²⁰.
- e) Waris-waris yang tingkatan dan kekuatan hubungan darah berlainan pihak, maka waris yang berhubung melalui sebelah bapa akan mengambil sebanyak 2/3 dan yang berhubung di sebelah ibu akan mengambil sebanyak 1/3²¹.

Perselisihan pendapat ulama tentang hak mewarisi waris *dhawial-arham* adalah jelas bersandarkan hujah masing-masing. Namun bagi ulama yang menerima hak mewarisi *dhawial-arham*, terdapat beberapa perbezaan yang jelas di antara ketiga-tiga kaedah mewarisi oleh *dhawial-arham*. Di antaranya menurut *ahl al-rahmi*, *ahl al-tanzil* dan *ahl al-qarabah*.

Menurut *ahl al-rahmi*, taraf *dhawi al-arham* adalah sama, tidak ada berbeza antara yang jauh dan dekat dan antara lelaki dan perempuan, semuanya menerima bahagian tanpa ada perbezaan. Menurut *ahl al-tanzil*, waris *dhawial-arham* tidak disusun secara asnaf dan tidak mendahulukan antara satu dari yang lain bahkan hanya dengan melihat kepada siapa (waris) yang lebih dekat dengan *ashab al-furud* dan *ashab al-'asabah*.

Manakala menurut *ahl al-qarabah*, waris *dhawial-arham* disusun secara asnaf dan mendahulukan satu dari yang lain sebagai mengambil kaedah dari '*asabah bial-nafsi*. Pendapat ini juga menentukan waris dengan melihat siapa (waris) yang paling dekat dengan si mati dari segi darjat dan kekuatan kekerabatan dan menggunakan kaedah bahagian lelaki adalah dua kali bahagian perempuan sepertimana yang diterima oleh *ashab al-'asabah*.

KESIMPULAN

Sejarah perkembangan hukum faraid di Negeri Kedah adalah seiring dengan perkembangan hukum faraid di Malaysia. Walau bagaimanapun perkembangannya di Negeri Kedah lebih bersifat tersendiri kerana peranan pelbagai pihak dalam memastikan keutuhan pendapat mazhab Syafie terpelihara. Perundangan sedia ada di Kedah telah mewujudkan ruang untuk membolehkan *dhawi al-arham* diiktiraf sebagai waris yang berhak mewarisi pusaka antaranya melalui fatwa menurut Enakmen Mufti dan Fatwa (Kedah Darul Aman) 2008 di bawah seksyen 8(1), seksyen 19(1), seksyen 22 dan seksyen 26.

¹⁹ Umpamanya, anak perempuan kepada saudara perempuan seibu seapa akan mengeluarkan anak perempuan kepada saudara perempuan seapa.

²⁰ Umpamanya anak lelaki. Maka kepada anak lelaki diberikan sebanyak 2/3 dan kepada anak perempuan sebanyak 1/3.

²¹ Umpamanya, bapa kepada ibu kepada bapa kepada bapa mendapat sebanyak 2/3 dan bapa kepada ibu kepada ibu kepada ibu mendapat sebanyak 1/3.

BIBLIOGRAFI

- _____, Al-Qur'an.
- Abdul Kadir bin Haji Ismail. (1983). *Sistem Pusaka Islam*. (Cetakan Pertama). Kuala Lumpur: Yayasan Dakwah Islamiah.
- Abdul Kadir bin Haji Muhammad. (1996). *Sejarah Penulisan Hukum Islam Di Malaysia*. Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Abdul Rashid bin Haji Abdul Latif. (1997). *Hukum Pusaka Dalam Islam, Satu Kajian Perbandingan*. (Cetakan Pertama). Academy Art & Printing Service Sdn. Bhd.
- Al-Bajuri, Ibrahim.(t.t). *Hasyiah*. Bandung: Al-Haramayn Singapura-Jeddah dan Syarikat al-Ma'arif.
- Al-Sabuni, Muhammad 'Ali. (1996). *al-Mawarith fi al-Syari'ah al-Islamiyah fi Dhawi al-Kitab wa al-Sunnah*. Saudi Arabia: Ummul Qura' Makkatul Mukarramah.
- Ibn Qudamah, Muhammad 'Abdullah bin Ahmad bin Muhammad. (t.t). *al-Mughni*. Mesir: Matba'ah al-Imam.
- Mohd Zamro Muda & Mohd Ridzuan Awang. (2006). *Undang-undang Pusaka Islam: Pelaksanaan di Malaysia*. (Cetakan Pertama). Bangi, Selangor: Jabatan Syariah Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Wan Abdul Halim Wan Harun, (2006). *Pengurusan dan Pembahagian Harta Pusaka*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Wan Mohd Shaghir Abdullah.(2009). Kehebatan Ulama Melayu Ahl Sunnah wal Jama'ah. Kuala Lumpur: *Kolum Mega Agama Utusan Malaysia*, 04hb Mei 2009.
- Wan Muhammad Saghbir Abdullah.(1977). Syeikh Daud bin Abdullah al-Pattani, dalam *Majalah Dian*, Bilangan 100, keluaran Bulan Ogos 1977.
- Zainuddin, H.M. (1961). *Tarich Atjeh dan Nusantara*. (Cetakan Pertama). Medan, Indonesia: Pustaka Iskandar Muda